

Regeringens proposition

1983/84: 23

om rätten till offentlig försvarare;

beslutad den 6 oktober 1983.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

OVE RAINER

Propositionens huvudsakliga innehåll

Statens kostnader för offentliga försvarare har ökat kraftigt under senare år. Detta beror bl.a. på att domstolarnas praxis när det gäller försvararförordnanden har blivit alltmer frikostig.

I propositionen föreslås att nuvarande regler för rätten till offentlig försvarare skärps något, samtidigt som de ges en mera preciserad lydelse. Syftet är att återföra domstolarnas praxis till den nivå som avsågs med nuvarande lagstiftning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1984.

1 Förslag till**Lag om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 21 kap. 3, 6 och 10 §§, 23 kap. 5 § samt 31 kap. 1, 2 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 21 kap. skall föras in en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

21 kap.

3 §¹

Vid sin talans förberedande och utförande må den misstänkte biträdas av försvarare.

Försvarare utses av den misstänkte. Är den misstänkte under aderton år eller sinnessjuk eller sinnesslö, utses försvarare av den som har vårdnaden om honom. Har den misstänkte för sig ställt rättegångsombud, anses ombudet som försvarare.

En person får inte vara försvarare, om han har eller har haft uppdrag åt den misstänkte eller ekonomiska förbindelser med denne och omständigheterna är ägnade att minska förtroendet för hans förmåga att iakttä vad som åligger en försvarare enligt 7 § första stycket. Om försvarare gäller i övrigt 12 kap. 2-5 §§ samt 6 § andra stycket.

Har den misstänkte ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas.

3 a §

Är den misstänkte anhållen eller häktad skall offentlig försvarare förordnas för honom, om han begär det. Offentlig försvarare skall också på begäran förordnas för den som är misstänkt för ett brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader.

Offentlig försvarare skall därutöver förordnas

¹ Senaste lydelse 1982:201.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1. om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet.

2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som skall väljas och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, eller

3. om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Om den misstänkte biträds av försvarare som han själv har utsett, skall inte vid sidan av denne någon offentlig försvarare förordnas.

6 §

Förordnande av offentlig försvarare må av rätten återkallas, om giltigt skäl därtill förekommer. Utser den misstänkte själv annan försvarare, skall förordnandet återkallas, om *ej därav* skulle uppstå synnerlig olägenhet.

Ett förordnande av offentlig försvarare får återkallas av rätten, om behovet av offentlig försvarare upphör eller något annat giltigt skäl för återkallelse föreligger. Utser den misstänkte själv annan försvarare, skall förordnandet återkallas, om *det inte* skulle uppstå synnerlig olägenhet.

Offentlig försvarare må *ej* utan rättens medgivande sätta annan i sitt ställe.

En offentlig försvarare får *inte* utan rättens medgivande sätta *någon* annan i sitt ställe.

10 §²

Offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligt arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget.

Offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligt arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget. *Har försvararen lämnat den misstänkte rådgivning i saken enligt rättshjälpslagen (1972:429), skall avdrag göras för den rådgivningsavgift som försvararen uppburit.*

² Senaste lydelse 1981:1289.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen.

Offentlig försvarare får inte förbehålla sig ytterligare ersättning av den misstänkte. Om så ändå har skett, är förbehållet utan verkan.

23 kap.

5 §

Skall enligt 21 kap. 3 § offentlig försvarare utses för den misstänkte, *åligge* undersökningsledaren att göra anmälan *därom* hos rätten.

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, *åligger det* undersökningsledaren att göra anmälan *om det* hos rätten.

31 kap.

1 §³

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningsskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han vare ej heller i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429).

Om den tilltalade har haft offentlig försvarare i målet, skall vid tillämpning av första stycket sista meningen hans maximibelopp för rättshjälpsavgiften minskas med vad han har betalat i rådgivningsavgift till försvararen.

Vad den tilltalade enligt första stycket skall *återgälda* får jämkas eller *eftergivas*, om skäl härtill föreligger med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Vad den tilltalade enligt första stycket skall *återbetala* får jämkas eller *efterges*, om skäl härtill föreligger med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, skall ersättningsskyldighet inte åläggas.

³ Senaste lydelse 1983:154.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §⁴

Frikännes tilltalad i mål, vari åklagare för talan, eller avvisas eller *avskrives* av åklagare väckt åtal, *äge* rätten av allmänna medel tillerkänna den tilltalade ersättning för hans kostnad för försvarare, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten.

Frikänns tilltalad i mål, vari åklagare för talan, eller avvisas eller *avskrivs* av åklagare väckt åtal, *kan* rätten av allmänna medel tillerkänna den tilltalade ersättning för hans kostnad för försvarare, *för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429),* för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten.

Ersättning för tilltalads inställelse utgår i enlighet med vad som gäller för tilltalad som åtnjuter rättshjälp.

11 §⁵

Om rättegångskostnad i mål, vari allenast målsägande för talan, gälle i tillämpliga delar vad i 18 kap. är stadgat.

I fråga om den tilltalades skyldighet att ersätta *statsverket* kostnad för offentlig försvarare och för annan rättshjälp åt honom själv *äge* dock 1 § första stycket *tredje punkten och andra stycket* detta kapitel *motsvarande tillämpning*.

I fråga om den tilltalades skyldighet att ersätta *staten* kostnad för offentlig försvarare och för annan rättshjälp åt honom själv *tillämpas* dock 1 § första stycket *sista meningen samt andra och tredje styckena* detta kapitel.

I fråga om skyldighet för målsägande att i mål, vari han biträtt allmänt åtal eller eljest fört talan jämte åklagaren eller denne fört talan för målsäganden, ersätta rättegångskostnad och om hans rätt till ersättning för sådan kostnad gälle, utöver bestämmelserna i 3 och 4 §§, vad i 18 kap. 12 § är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984. I fråga om offentliga försvarare som har förordnats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

⁴ Senaste lydelse 1972:430.

⁵ Senaste lydelse 1972:430.

^{†1} Riksdagen 1983/84, 1 saml. Nr 23

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Saknar i fall, som sägs i 10 §, den tilltalade försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.

Föreslagen lydelse

11 §¹

Om en tilltalad inte har fyllt arton år och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

¹ Senaste lydelse 1969:163.

3 Förslag till

Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948:472)

Härigenom föreskrivs att 87 § militära rättegångslagen (1948:472) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

I militärt mål som handlägges av åklagare eller domstol skall rätt att på begäran erhålla offentlig försvarare tillkomma, förutom anhållen och häktad, jämväl den som är tagen i förvarsarrest samt annan som är misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i mer än ett år eller avsättning.

Föreslagen lydelse

87 §¹

Utöver vad som annars är föreskrivet om rätt till offentlig försvarare har en misstänkt som är tagen i förvarsarrest i ett militärt mål som handläggs av åklagare eller domstol rätt att få sådan försvarare, om han begär det.

Den som är tilltalad eller misstänkt i sådant mål har rätt att erhålla nödig ledighet från tjänstgöring vid försvarsmakten för att samråda med sin försvarare och i övrigt förbereda sin talan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

¹ Senaste lydelse 1976:512.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-09-15

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Gustafsson, Leijon, Peterson, Rainer, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Thunborg

Föredragande: statsrådet Rainer

Lagrådsremiss om rätten till offentlig försvarare

1 Inledning

Rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) har enligt sina direktiv (Dir 1981:75) att göra en allmän översyn av det allmännas åtaganden inom rättshjälps-systemet, bl.a. i fråga om rätten till offentlig försvarare. Kommittén avgav i januari 1983 delbetänkandet (Ds Ju 1983:2) Rätten till offentlig försvarare. I betänkandet föreslår kommittén bl.a. en viss skärpning av förutsättningarna för förordnande av offentlig försvarare samt nya regler för att underlätta användningen av rättshjälpsformen rådgivning i brottmål. Kommitténs förslag till lagtext bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av justiekanslern, riksåklagaren (RÅ), domstolsverket (DV), rikspolisstyrelsen (RPS), brottsförebyggande rådet, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt, Södra Roslags tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, rättegångsutredningen (Ju 1977:06), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer tillsammans med Föreningen Sveriges polischefer, Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige och Medborgarrättsrörelsen. En sammanställning över remissyttrandena har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 369-83).

2 Gällande rätt

Rätten till offentlig försvarare regleras i 21 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken (RB). Därutöver finns regler om offentlig försvarare för unga lagöverträdare i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) och för misstänkta i militära brottmål i militära rättegångslagen (1948: 472, MRL).

Har den misstänkte inte själv utsett försvarare eller avvisas en av honom utsedd försvarare, skall enligt 21 kap. 3 § fjärde stycket RB offentlig försvarare förordnas för honom, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt inte kan tillvaratas utan biträde. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall offentlig försvarare alltid förordnas om den misstänkte begär det.

Enligt 11 § LUL skall offentlig försvarare förordnas för en misstänkt som inte har fyllt tjugoeft år, om han saknar försvarare och anledning förekommer att döma till annan påföljd för brottsligheten än böter. Detta gäller dock inte om det på grund av sakens beskaffenhet eller annars är uppenbart att försvarare inte behövs.

Enligt 87 § MRL har, utöver vad som annars gäller, den som i militärt mål som handläggs av åklagare eller domstol är tagen i förvarrarrest rätt att på begäran få offentlig försvarare. Samma rätt tillkommer den som i sådant mål är misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i mer än ett år.

Offentlig försvarare förordnas av domstolen antingen på begäran eller då domstolen annars finner anledning till det (21 kap. 4 § RB). Till offentlig försvarare skall förordnas advokat eller – om särskilda skäl föreligger – annan jurist (21 kap. 5 § första stycket RB). Offentlig försvarare har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Sådan ersättning skall i regel bestämmas enligt en taxa, som fastställs av DV. En offentlig försvarare får inte av den misstänkte begära ytterligare ersättning för uppdraget (21 kap. 10 § RB).

Döms den tilltalade för brottet i mål, vari åklagare för talan, skall han till statsverket betala tillbaka vad som enligt domstolens beslut har betalats ut av allmänna medel bl.a. i ersättning till hans försvarare. Han är dock i allmänhet inte skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972: 429, RHL). Den tilltalades ersättningsskyldighet får jämkas eller efterges om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden. Om det belopp som den tilltalade skall betala understiger en viss av regeringen fastställd gräns (f.n. 250 kr.) skall ersättningsskyldighet inte åläggas (31 kap. 1 § RB och 42 a § rättshjälpsförordningen 1979: 938).

Frikänns den tilltalade i ett mål, vari åklagare för talan, behöver han inte betala kostnaderna för en offentlig försvarare eller vad som i övrigt har betalats av allmänna medel för utredning av ansvarsfrågan. En tilltalad

som frikänns kan vidare få ersättning av allmänna medel för egna kostnader för bevisning, delgivning, vissa utskrifter och privat försvarare. Han kan också få ersättning för sina kostnader för inställelsen vid rätten (31 kap. 2 § RB).

Rådgivning är en särskild rättshjälpsform enligt RHL. Den innebär att en rättssökande kan få råd och upplysningar och annan jämförlik hjälp av en advokat eller en biträdande jurist på en advokatbyrå. Rådgivning får pågå högst en timme. Den rättssökande betalar en rådgivningsavgift (f.n. 85 kr. per påbörjad tidsperiod om femton minuter). Avgiften kan sättas ned i vissa fall. Om avgiften sätts ned får den jurist som har meddelat rådgivningen ersättning av staten för mellanskillnaden (46–48 §§ RHL).

Rådgivning får utnyttjas även av den som är misstänkt eller tilltalad för ett brott.

3 Föredragandens överväganden

3.1 Rätten till offentlig försvarare

3.1.1 Allmänt

Mitt förslag: I syfte att återföra praxis till vad som ursprungligen avsetts gälla beträffande rätten till offentlig försvarare skärps förutsättningarna för förordnande av sådan försvarare något. Förutsättningarna görs samtidigt mer preciserade.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 54–56).

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker kommitténs förslag eller lämnar det utan erinran. En remissinstans betonar vikten av att en misstänkt skall ha möjlighet att tillvarata sina rättsliga intressen oberoende av sin ekonomiska situation och anser sig därför inte kunna tillstyrka kommitténs förslag. En annan vill inte tillstyrka någon generell åtstramning av förutsättningarna för förordnande av offentlig försvarare men har inte någon erinran mot de föreslagna reglerna, om kommitténs förslag anses böra genomföras av besparingsskäl. *Advokatsamfundet* avstyrker förslaget. Samfundet anser att en lagstiftning grundad på kommitténs förslag kan leda till att ett stort antal misstänkta som är i behov av biträde av offentlig försvarare kan bli ställda utan sådan hjälp. Samfundet påpekar också att en minskning av antalet offentliga försvar enligt kommitténs förslag inte kan genomföras utan en märkbar försämring av de ekonomiska villkoren för de advokater som har sin huvudsakliga inkomst från detta verksamhetsområde.

Skäl för mitt förslag: Samhällets kostnader för rättshjälp åt misstänkta i brottmål är betydande. De har ökat kraftigt under senare år. Budgetåret 1973/74 uppgick de till ca 30 milj. kr., 1976/77 till ca 42 milj. kr. och 1979/80 till ca 59 milj. kr. Därefter steg de 1980/81 till 72 milj. kr., 1981/82 till 83 milj. kr. och 1982/83 till drygt 92 milj. kr. Den helt dominerande delen av dessa kostnader gäller ersättningar till offentliga försvarare.

Den kraftiga kostnadsökningen kan antas ha flera orsaker. Den allmänna kostnadsutvecklingen har givetvis medfört en ökning av försvararkostnaderna. Det har också sagts att de grövre brottmålen oftare än förr är svårutredda och därför ställer krav på ökade försvararinsatser. Det torde emellertid också förhålla sig så att andelen tilltalade som har offentlig försvarare har ökat under senare år. Rättshjälpskommittén har på grundval av statistiska undersökningar kommit fram till att det finns en klar tendens hos domstolarna att i ökande utsträckning förordna offentlig försvarare. En sådan förordnas numera inte sällan även i mål av enkel beskaffenhet. Denna uppfattning delas av nästan alla remissinstanserna. Kommittén nämner också, liksom en del remissinstanser, att det förekommer att offentlig försvarare förordnas främst i kurativt syfte utan att något behov av försvarare finns från rättslig synpunkt.

I rådande statsfinansiella läge är det angeläget att försöka hejda ökningen av statens utgifter för offentliga försvarare. Kommittén diskuterar i betänkandet olika vägar för att nå detta syfte. En väg skulle kunna vara att sänka ersättningen till de offentliga försvararna. Såvitt gäller de taxebundna målen anser jag emellertid i likhet med kommittén att frågan om ersättningens storlek inte bör tas upp i detta sammanhang. När det gäller övriga mål kan erinras om att reglerna för domstolarnas arvodesprövning skärptes för inte så länge sedan (prop. 1981/82: 28. JuU 19. rskr 105, SFS 1981: 1289). Det kan antas att effekterna av de nya reglerna ännu inte slagit igenom fullt ut.

Kommittén berör också möjligheten av ändrade regler för återbetalning av bl.a. försvarararvoden. I likhet med kommittén anser jag att frågan om den enskildes bidrag till kostnaderna har ett nära samband med utformningen av motsvarande regler för den allmänna rättshjälpen. Frågan bör därför inte tas upp nu utan i samband med kommitténs fortsatta överväganden angående rättshjälpen i stort.

Vad som nu kan göras är i stället att försöka få till stånd en mera ingående prövning från domstolarnas sida när det gäller att förordna offentlig försvarare. Målet bör vara att återföra praxis till den mera restriktiva nivå som gällde tidigare. Förutsättningarna för att förordna offentlig försvarare bör alltså för de flesta fallen skärpas något. Detta kräver att lagtexten utformas med en större grad av precisering av de fall då offentlig försvarare skall förordnas.

Genom att återföra praxis till den nivå som ursprungligen gällde kan samhällets årliga kostnader för rättshjälp åt misstänkt i brottmål beräknas

minska med minst fem milj. kr. Jag vill emellertid betona att det inte bara är fråga om att åstadkomma en omedelbar kostnadsbesparing. Minst lika viktigt från statsfinansiella synpunkter är att bromsa ökningstakten i utgifterna.

Som nämnts har rättshjälpskommittén i uppdrag att göra en allmän översyn av rättshjälpsystemet. I avvaktan på resultatet av denna översyn bör man givetvis såvitt möjligt undvika ändringar i RHL. Frågan om rätten till offentlig försvarare är emellertid fristående från kommitténs arbete i övrigt. Det förslag som jag nu lägger fram är avsett att vara definitivt i den meningen att det inte påverkas av förslag till lösningar som kommittén kommer fram till beträffande rättshjälpsystemet i stort. Frågan berör f.ö. inte i första hand RHL utan RB. Jag ser därför inte något hinder mot att försvararfrågan tas upp redan nu. Det är också angeläget att den bromsning av ökningstakten i utgifterna som jag nyss talade om kommer till stånd så snart som möjligt.

Sammanfattning av skälen: Kostnadsutvecklingen och nuvarande generösa praxis när det gäller att förordna offentliga försvarare gör det angeläget att förutsättningarna för att förordna sådana försvarare nu skärps något.

3.1.2 Förordnanden enligt RB

Mitt förslag: En anhållen eller häktad person skall alltid få offentlig försvarare, om han begär det. Även den som är misstänkt för ett brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse sex månader, skall på begäran få en offentlig försvarare. Därutöver skall en misstänkt – oavsett om han begär det eller ej och oavsett om han är berövad friheten eller är på fri fot – få offentlig försvarare om det behövs med hänsyn till utredningen om brottet eller med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som bör väljas och det kan bli aktuellt att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller om det annars finns särskilda skäl till det med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom så till vida att kommittén föreslår att straffgränsen för den i övrigt förutsättningslösa rätten till offentlig försvarare sätts vid fängelse ett år samt att i regeln om särskilda skäl såsom förutsättning för offentlig försvarare anges hänsynen till målets art eller omfattning i stället för till vad målet rör (betänkandet s. 56–69).

Remissinstanserna: Förslaget beträffande frihetsberövade personer stöds av remissinstanserna. Även förslaget beträffande den som är misstänkt för brott för vilka det lindrigaste straffet är minst ett års fängelse godtas av

nästan alla remissinstanser. *RA* och *advokatsamfundet* anser dock att gränsen har satts för högt. Kommitténs sätt att precisera övriga fall då offentlig försvarare skall förordnas stöds av flertalet remissinstanser. Några remissinstanser har föreslagit vissa justeringar i lagtexten, huvudsakligen av lagteknisk karaktär. *Advokatsamfundet* anser dock att offentlig försvarare behövs i betydligt fler fall än enligt kommitténs förslag. Samfundet anser bl.a. att försvarare bör förordnas även av rent kurativa skäl. Några remissinstanser framhåller att behovet av offentlig försvarare kan vara större i överrätt än i underrätt.

Skäl för mitt förslag: Enligt RB ankommer det i första hand på den misstänkte att själv sörja för sitt försvar och utse försvarare. Syftet med offentliga försvarare är att skapa en garanti för att en misstänkt, som inte själv har skaffat en försvarare, inte lämnas utan möjlighet till juridisk hjälp när sådan hjälp behövs. Orsakerna till att den tilltalade inte själv har anlitat försvarare kan t.ex. vara att han inte har ekonomiska möjligheter till det eller att han inte själv har insett behovet av försvarare. Utgångspunkten för rättens bedömning av om offentlig försvarare skall förordnas skall alltid vara om försvarare över huvud taget behövs med hänsyn till målets beskaffenhet o.d. Någon prövning skall inte ske av den misstänktes ekonomiska förhållanden. Endast processuella synpunkter skall vara bestämmande.

Vad som i övrigt får antas vara bestämmande för förordnande av offentlig försvarare enligt 21 kap. 3 § fjärde stycket RB – fränsett när det gäller anhållna och häktade – är om målet innehåller komplicerade rätts- eller bevisfrågor eller om saken gäller omfattande eller på annat sätt svåröverskådliga sakförhållanden. Av betydelse är också om den misstänkte vid fällande dom riskerar en frihetsberövande påföljd, som inte är endast kortvarig, eller om påföljdsvalet kan diskuteras och annan påföljd än böter eller villkorlig dom kan komma i fråga. Då rättspsykiatrisk undersökning är aktuell bör offentlig försvarare regelmässigt förordnas. Vad nu har sagts gäller såväl mål vari den misstänkte har erkänt gärningen som mål vari han har förnekat denna. När den misstänkte har förnekat gärningen torde därutöver – bortsett från mål om s.k. förseelser, trafikbrott och andra lindrigare brott – försvarare i regel förordnas om den misstänkte begär det (se vidare SOU 1938: 44 s. 274, Gärde m.fl. Nya rättegångsbalken, 1949, s. 266, Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt RB, 3 uppl. s. 100, Ekelöf, Rättegång II, 5 uppl. s. 86, samt Laurin i Brottets beivrande = Kriminologisk Handbok, utgiven av Karl Schlyter, IV, 1952 s. 193).

Åtminstone enligt äldre praxis har offentlig försvarare förordnats i trafikmål endast under särskilda förhållanden (se SvJT 1956 rf. s. 62, Welamson i SvJT 1959 s. 241 f och NJA 1977 s. 741). Exempel på fall då särskilda förhållanden anses föreligga är att den tilltalade har nedsatt syn eller hörsel, inte behärskar svenska språket, är mycket gammal eller inte har fyllt 21 år. Även när åtalet gäller grov vårdslöshet, då det har uppstått stora

skador eller då en komplicerad rätts- eller bevisfråga föreligger i målet har offentlig försvarare ibland förordnats.

Vad som sagts om trafikmål får anses tillämpligt även beträffande andra lindriga brott, främst sådana som normalt förskyller endast ett bötesstraff. Vad gäller ordningsföreseelser och brott som i straffskalan inte har annan påföljd än penningböter får det anses i det närmaste uteslutet att förordna offentlig försvarare.

Beträffande frågan om offentlig försvarare i högre instans finns en del rättsfall från högsta domstolen (HD, se NJA 1974 s. 522 I och II, 1977 s. 741 och 1978 s. 449). Av 1974 års båda fall synes man kunna dra i vart fall den slutsatsen att om domen i ett brottmål har överklagats till hovrätten och det där är fråga om huruvida påföljden skall bestämmas till fängelse eller inte, skall offentlig försvarare enligt HD:s uppfattning förordnas, om den tilltalade begär det.

I 1977 års fall begärde den tilltalade att få offentlig försvarare sedan åklagaren hade överklagat tingsrättens frikännande dom till hovrätten. Åtalet avsåg ett trafikbrott, som inte var belagt med strängare straff än böter. Den tilltalade motiverade sin begäran med att saken hade betydelse inte bara för honom själv utan också för viss yrkesverksamhet i allmänhet. HD fann under åberopande av vad som nu redovisats samt eftersom muntlig bevisning skulle föras i hovrätten, att offentlig försvarare borde förordnas. I 1978 års fall hade den tilltalade av tingsrätten mot sitt nekande dömts för brottet till femton dagsböter. Den tilltalade yrkade i hovrätten frikännande och åklagaren yrkade där att bötesstraffet skulle skärpas. HD fann att den tilltalades begäran om offentlig försvarare i hovrätten borde bifallas med hänsyn till att muntlig bevisning skulle förekomma, att målet inte kunde anses vara helt okomplicerat och att den tilltalade motiverat sin begäran med att han ansåg sig själv inte vara tillräckligt kunnig att föra en diskussion inför rätten i en viss för målets utgång möjligen avgörande rättsfråga.

Offentlig försvarare kan som nämnts förordnas även om den tilltalade inte begärt det eller till och med motsätter sig det. Den tilltalades uppfattning torde dock tillmätas stor betydelse. Att offentlig försvarare förordnas mot den misstänktes önskan torde huvudsakligen förekomma då den misstänkte är under 21 år eller visar tecken på psykisk abnormitet eller då det gäller mycket allvarlig brottslighet. Vid avgörande av om offentlig försvarare skall förordnas torde rätten även ta hänsyn till att den tilltalade, om han fälls, normalt får betala tillbaka försvararkostnaden till staten (31 kap. 1 § RB).

Som jag redan har nämnt och som också framgår av de nyss redovisade domarna från HD har domstolarnas praxis när det gäller förordnande av offentliga försvarare med tiden blivit alltmer frikostig. Försvarare förordnas nu i betydligt fler fall än som åtminstone vid RB:s tillkomst torde ha varit avsett. Den skärpning av förutsättningarna för förordnande av offent-

liga försvarare som nu förordas syftar till att återföra domstolarnas praxis till en mer restriktiv nivå.

Det finns i detta sammanhang anledning att påpeka att den misstänkte inte står utan hjälp med sitt försvar även om han inte har försvarare. Sålunda åligger det åklagaren att bedriva utredningen på ett objektivt sätt och försöka ta fram även sådant som talar till den misstänktes förmån (jfr 23 kap. 4 § RB). Domstolen skall verka för att målet blir uttömmande behandlat och har alltså att se till att utredningen är tillräcklig i såväl ansvars- som påföljdsfrågan (jfr 46 kap. 4 § RB). I praktiken brukar domstolarna utöva en mer aktiv processledning när den tilltalade inte biträds av försvarare.

För att åstadkomma en mer restriktiv tillämpning är det nödvändigt att nuvarande bestämmelse i 21 kap. 3 § RB formuleras om och att därvid förutsättningarna för försvararförordnande preciseras mer än nu. En ny bestämmelse i ämnet bör, liksom den nuvarande, särskilt ta upp det fallet att den tilltalade är anhållen eller häktad. Vid sidan härav bör som ett huvudfall tas upp att misstanken avser ett allvarligt brott med ett högt minimistraff i straffskalan. I dessa båda fall bör liksom hittills offentlig försvarare alltid tillhandahållas en misstänkt som begär det, oavsett om han har erkänt eller förnekat brottet.

Rättshjälpskommittén har föreslagit att ovillkorlig rätt till offentlig försvarare skall föreligga vid ett minimistraff om fängelse ett år. Två remissinstanser har ansett att denna gräns har satts för högt. Även jag anser att gränsen bör dras på en något lägre straffnivå. Om kommitténs förslag accepterades skulle den som misstänks för t.ex. grovt vållande till annans död, grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring, grov oredlighet mot borgenärer och grov urkunds förfälskning kunna vägras offentlig försvarare. Jag anser emellertid att dessa brott generellt sett är av så allvarlig art att en misstänkt nära nog undantagslöst har behov av en försvarare. Gemensamt för dessa brott är att straffskalans nedre gräns är fängelse sex månader. Jag förordar att gränsen sätts vid den straffnivån.

När det gäller övriga fall bör det till en början konstateras att det inte bör komma i fråga att offentliga försvarare förordnas av enbart kurativa skäl. I övrigt bör gränsdragningen ske i enlighet med kommitténs rekommendationer, vilka jag i allt väsentligt ansluter mig till. Detta innebär i huvudsak följande.

För att ett åtal skall kunna bifallas måste en utredning i ansvarsfrågan alltid presenteras från åklagarens sida. Detta gäller även erkända gärningar. Erkännandet måste stödjas av andra omständigheter. Om den tilltalade har erkänt gärningen torde emellertid utredningen av själva brottet i allmänhet inte motivera att en försvarare förordnas. Däremot kan han även i ett sådant mål ha behov av försvarare med hänsyn till frågan om valet av påföljd. Jag skall strax återkomma till den frågan.

Om den tilltalade förnekar den gärning som han är misstänkt för kan han

däremot ha behov av juridisk hjälp för att kunna hävda sin ståndpunkt gentemot åklagarens. Det kan bero på att målet innehåller komplicerade rätts- eller bevisfrågor eller att saken gäller omfattande eller på annat sätt svåröverskådliga sakförhållanden. I enklare mål – framför allt mål om mindre förseelser, trafikbrott och brott i övrigt med endast böter i straffskalan – bör den misstänkte normalt kunna föra sin talan själv även om muntlig bevisning förekommer. Som nämnts ankommer det på domstolen att verka för att målet blir tillfredsställande utrett. Om försvarare inte medverkar kan detta kompenseras genom en mera aktiv processledning från domstolens sida. Enbart den omständigheten att det i sådana mål skall förekomma förhör med målsägande och vittnen utgör alltså inte i sig ett skäl att förordna offentlig försvarare.

Den skriftliga bevisningen i brottmål kan utgöras av t.ex. analysbevis i mål om rattfylleri, läkarintyg i mål om misshandel och värderingsintyg i mål om stöld eller skadegörelse. Bevisning av den typen motiverar sällan att offentlig försvarare förordnas. Är emellertid den skriftliga bevisningen omfattande och svåröverskådlig kan det finnas behov av en försvarare. Detta är t.ex. ofta fallet i mål där bokföringsmaterial åberopas som bevisning.

Ibland händer det att en misstänkt accepterar åklagarens beskrivning av händelseförloppet men bestrider ansvar för brottet. Kommittén anför som exempel att den tilltalade erkänner att han utdelat ett slag mot målsäganden men gör gällande att han har blivit provocerad. En sådan invändning kan medföra behov av biträde vid målsägandeförhöret. Å andra sidan bör beaktas att invändningar av det slaget är så vanliga i misshandelsmål att det är mer eller mindre självklart för domstolen att se till att de blir uppmärksammade och ordentligt utredda. Detta måste också finnas med i bilden vid bedömningen av behovet av en offentlig försvarare.

Ett annat liknande fall är att den tilltalade invänder att han handlat i nöd eller nödvärn. När det är fråga om juridiska spörsmål av den arten torde den tilltalade inte sällan ha behov av offentlig försvarare.

Kommittén nämner också den situationen att den tilltalade erkänner gärningen men anser att denna bör rubriceras på annat sätt än vad åklagaren gjort. Rubriceringsfrågan skall emellertid prövas självmant av domstolen, som inte är bunden av parternas åsikter i saken. I likhet med kommittén anser jag att behovet av försvarare i sådana fall inte är framträdande. Saken kan emellertid ligga annorlunda till om en rubriceringsfråga har betydelse för påföljden.

Sammanfattningsvis anser jag i likhet med rättshjälpskommittén och remissinstanserna att som ett särskilt skäl till att förordna offentlig försvarare bör anges att en *försvarare behövs med hänsyn till utredningen om brottet*. Jag vill understryka att det i varje enskilt fall måste göras en prövning av om en försvarare verkligen behövs. Bl.a. bör beaktas om den misstänktes önskemål om juridiskt bistånd kan tillgodoses genom rådgiv-

ning enligt RHL. Vid bedömningen måste hänsyn givetvis också tas till den misstänktes personliga förutsättningar att klara försvaret på egen hand. Jag återkommer till den frågan i det följande. Liksom f.n. bör det inte krävas att den misstänkte själv begär att få en försvarare. Utan en sådan begäran bör emellertid en försvarare i nu avsedda fall endast undantagsvis förordnas.

Som kommittén framhåller måste i bedömningen ingå en prövning huruvida den återopade utredningen är rimlig med hänsyn till vad målet gäller. Det kan inträffa att den tilltalade för in bevisning i bagatellmål som inte står i någon rimlig proportion till vad målet gäller. Att förordna offentlig försvarare i sådana fall bör i allmänhet inte komma i fråga.

Behov av försvarare kan föreligga även med hänsyn till *valet av påföljd för brottet*. I mål där det är tveksamt vilken påföljd som skall väljas krävs ofta att den tilltalade biträds av en försvarare för att man skall vara säker på att de relevanta omständigheterna kommer fram. Detta kan vara fallet även i mål som i övrigt är enkla. Föreligger inte någon egentlig tveksamhet vid påföljdsvalet bör offentlig försvarare inte förordnas såvida det inte behövs av andra skäl.

Det finns numera en klar tendens hos domstolarna att förordna offentlig försvarare i mål om rattfylleri. Detta torde sammanhänga med att alternativa påföljder – främst skyddstillsyn – vid sådana brott numera kommer i fråga oftare än förr. Mot att försvarare förordnas i fall där det föreligger skäl för en sådan alternativ påföljd finns inte något att invända. Jag vill emellertid understryka att offentlig försvarare i rattfyllerimål inte bör förordnas enbart av den anledningen att det kan bli fråga om en frihetsberövande påföljd. I detta sammanhang vill jag anmärka att det är min avsikt att senare ta upp sanktionssystemet vid rattfylleri på grundval av departementspromemorian (Ds Ju 1983: 6) Trafiknykterhetsbrotten och remissyttrandena över denna.

Om valet kan tänkas stå mellan böter eller villkorlig dom finns det knappast anledning att förordna offentlig försvarare för att tillvarata den misstänktes rätt i påföljdsdelen. Varken böter eller villkorlig dom kan anses utgöra så ingripande påföljder att någon försvarare behövs.

Som kommittén framhåller kan det ofta, främst vid vissa förmögenhetsbrott, stå i det närmaste klart att påföljden kommer att bli skyddstillsyn. I likhet med kommittén vill jag förordna restriktivitet när det gäller att förordna offentliga försvarare i sådana fall.

Det sagda förutsätter att en viss förhandsbedömning görs av påföljdsfrågan, t.ex. på grundval av stämningsansökningen. Detta är viktigt för att undvika att offentliga försvarare förordnas slentrianmässigt. En liknande förhandsbedömning måste redan i dag ofta göras av andra skäl, t.ex. för att avgöra frågorna om rättens sammansättning vid huvudförhandlingen och möjligheten att handlägga målet i den tilltalades utevaro. Att en viss förhandsgranskning görs har godtagits i andra lagstiftningsärenden som

varit aktuella under senare år (se t.ex. prop. 1981/82: 105, JuU 45, rskr 273 och prop. 1982/83: 41, JuU 11, rskr 83).

Vid sidan av de fall som jag nu har tagit upp bör i enlighet med kommitténs förslag rätt till offentlig försvarare också föreligga då det är motiverat av *särskilda skäl*. Ett sådant skäl är att den misstänkte har svårt att själv klara sitt försvar på grund av *personliga förhållanden*, t.ex. mycket hög levnadsålder, psykisk eller allvarlig fysisk sjukdom, nedsatt syn eller hörsel eller annat allvarligt handikapp. Då rättspsykiatrisk undersökning kommer i fråga bör offentlig försvarare regelmässigt förordnas. I dessa fall anser jag att den misstänkte bör ha rätt att erhålla offentlig försvarare även vid mindre allvarliga brott.

Kommittén har också föreslagit att offentlig försvarare skall kunna förordnas om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets art eller omfattning. Kommittén syftar bl.a. på det fallet att åtalet gäller en gärning med mycket komplicerade sakförhållanden eller att en skadestandsfråga i brottmålet av processekonomiska skäl motiverar att en offentlig försvarare förordnas.

För egen del vill jag framhålla att i fall då sakförhållandena är komplicerade det i regel – om den misstänkte har förnekat brottet eller i övrigt har haft invändningar i ansvarsfrågan – finns skäl att förordna offentlig försvarare enligt den tidigare behandlade grunden att en försvarare behövs med hänsyn till utredningen om brottet. Något skäl att därutöver medge offentlig försvarare med hänsyn till komplicerade sakförhållanden torde knappast finnas. Inte heller bör förekomsten av skadestandsanspråk enligt min mening ensamt motivera att offentlig försvarare förordnas, fränsett möjligen då det rör sig om ett mycket betydande belopp (jfr Ekelöf, Rättegång II, 5 uppl. s 86). Normalt avgörs endast okomplicerade skadestandsfrågor i brottmålet. I andra fall brukar skadestandsdelen avskiljas för att handläggas som tvistemål. Detsamma gäller om utredningen om skadeståndets storlek är omfattande.

Jag anser inte heller att målets omfattning i sig bör utgöra grund för att förordna offentlig försvarare.

Däremot kan det i en del mål finnas särskilda frågor som är komplicerade och som motiverar att en offentlig försvarare biträder den misstänkte. Det kan t.ex. gälla yrkanden om förverkande eller annan särskild rättsverkan. Dessa fall bör enligt min mening kunna inrymmas under uttrycket att offentlig försvarare skall förordnas om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till *vad målet rör*.

I likhet med kommittén anser jag att det ofta föreligger särskilda skäl att förordna offentlig försvarare i mål om näringsförbud (jfr prop. 1979/80: 83, s. 59). Även det fallet täcks av uttrycket med hänsyn till vad målet rör.

Mot bakgrund av vad några remissinstanser har anfört om behovet av offentlig försvarare i högre instans vill jag framhålla att behovet av försvarare i regel inte blir större därför att målet skall prövas av ytterligare en

domstol. Ibland kan emellertid detta vara fallet. Jag kan sålunda erinra om att det för prövningstillstånd i HD i princip krävs att målet har prejudikatintresse och att det ankommer på den som begär prövningstillstånd att ange de omständigheter han åberopar till stöd för att sådant tillstånd skall meddelas (55 kap. 4 § andra stycket RB). Den enskilde torde mera sällan ha möjligheter att själv bedöma målets prejudikatvärde och kan därför ha behov av en försvarare. I likhet med kommittén anser jag emellertid att några särbestämmelser för rätt till försvarare i högre instans inte behövs.

Sammanfattning av skälen: Förutsättningarna för att få offentlig försvarare bör skärpas något och de fall i vilka en rätt till offentlig försvarare föreligger preciseras mera än i nuvarande lagtext. Därvid bör utgångspunkten vara de principer som ligger bakom nuvarande lagstiftning. Detta leder till att en ovillkorlig rätt till offentlig försvarare liksom hittills bör finnas för den som är anhållen eller häktad samt för den som är misstänkt för ett allvarligt brott. Därutöver bör behovet av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet eller val av påföljd vara avgörande. Vid sidan härav bör offentlig försvarare förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

3.1.3 Försvarare för unga lagöverträdare

Mitt förslag: Enligt 11 § LUL skall offentlig försvarare förordnas för den som är under 21 år, om det inte på grund av sakens beskaffenhet eller av andra skäl är uppenbart att försvarare inte behövs. Detta gäller dock endast om det finns anledning att döma till annan påföljd än böter. Jag föreslår nu att åldersgränsen sänks till 18 år.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 69–70).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser godtar kommitténs förslag. RÅ och hovrätten för Västra Sverige anser däremot att den nuvarande åldersgränsen bör behållas och åberopar som skäl bl.a. de speciella påföljdsregler som gäller för tilltalade under 21 år. *Stockholms tingsrätt* anser att offentlig försvarare i många fall inte heller skulle behövas för tilltalade i åldersgruppen 15-17 år om – såsom oftast är fallet utomlands – vårdnadshavaren vore skyldig att vara närvarande vid rättegången. Tingsrätten föreslår att en sådan regel införs.

Skäl för mitt förslag: Nuvarande myndighetsålder är 18 år. Den som har uppnått denna ålder antas själv kunna sköta sina egna angelägenheter. Han eller hon har rätt att rösta i allmänna val och är valbar såväl till riksdagen

som till fullmäktige och styrelser i kommuner och landsting. Jag anser bl.a. med hänsyn härtill att den nuvarande åldersgränsen i 11 § LUL – som f.ö. tillkom när myndighetsåldern var 21 år – bör sänkas till 18 år.

Med anledning av vad RÅ och hovrätten för Västra Sverige har anfört vill jag påpeka att de speciella påföljdsfrågor som de återoppat ofta i det enskilda fallet kan vara sådana att det finns skäl att förordna offentlig försvarare enligt den föreslagna nya regeln i 21 kap. 3 a § RB, om den tilltalade är mellan 18 och 20 år.

Enligt 9 § LUL får den som inte fyllt 18 år inte dömas till fängelse eller skyddstillsyn om inte vårdnadshavaren – där så lämpligen har kunnat ske – har blivit hörd i målet. Någon skyldighet för en vårdnadshavare att infinna sig vid huvudförhandlingen i målet innebär dock inte denna regel. Någon sådan skyldighet finns inte heller på grund av andra regler (jfr 21 kap. 1 § RB).

I likhet med Stockholms tingsrätt anser jag att vissa skäl talar för att en vårdnadshavare i de avsedda fallen skall vara skyldig att närvara vid rättegången. Frågan huruvida en närvaroplikt bör införas är emellertid komplicerad. Frågan kan i vart fall inte behandlas i detta sammanhang utan får tas upp i samband med andra ändringar i LUL.

3.1.4 Försvarare i militära mål

Mitt förslag: En misstänkt som är tagen i förvarsarrest enligt 30 § MRL skall alltid ha rätt att få offentlig försvarare om han önskar det. I övrigt bör nuvarande särbestämmelser för militära mål upphävas och RB:s regler i stället gälla även i dessa mål när de handläggs av åklagare eller domstol. Därvid bör disciplinstraff anses jämställt med böter.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 70–71).

Remissinstanserna: De remissinstanser som har berört frågan tillstyrker kommitténs förslag eller lämnar det utan erinran.

Skäl för mitt förslag: Förvarsarrest är en särskild form av tvångsmedel som bara förekommer i de militära målen. Samma skäl som motiverar att anhållna eller häktade har rätt att på begäran få offentlig försvarare talar för att den som är tagen i förvarsarrest skall ha en sådan rätt. Jag föreslår således ingen ändring av gällande rätt på den punkten.

I militära mål gäller emellertid som redan nämnts en särskild regel även för den som misstänks för ett brott för vilket stadgas fängelse i mer än ett år. I så fall föreligger en ovillkorlig rätt till offentlig försvarare. Denna regel är betydligt förmånligare än motsvarande regler i RB.

I likhet med kommittén och remissinstanserna anser jag att skäl saknas

att numera särbehandla de militära målen i detta avseende. RB:s regler om rätt till offentlig försvarare bör alltså gälla även i de militära målen. Den särskilda militära påföljden disciplinstraff bör därvid jämnställas med böter.

Jag vill i sammanhanget erinra om att den som är tilltalad eller misstänkt i ett militärt mål har rätt att erhålla behövlig ledighet från sin tjänstgöring vid försvarsmakten för att samråda med sin försvarare och i övrigt förbereda sin talan (87 § andra stycket MRL).

Enligt 6 § MRL skall vad som är föreskrivet om rättegång i allmänhet gälla i tillämpliga delar vid rättegång i militära mål, om inte avvikande bestämmelser finns i MRL eller i annan författning. Enligt samma lagrum skall disciplinstraff därvid anses lika med böter. RB:s regler om rätten till offentlig försvarare gäller alltså även i militära mål, om inte avvikande bestämmelser meddelas i MRL eller annan författning. Vad som behöver regleras särskilt i MRL är därför endast att en misstänkt som är tagen i förvarsarrest skall ha rätt att få offentlig försvarare om han begär det. 87 § bör därför få en något annan utformning än vad kommittén har föreslagit.

Sammanfattning av skälen: Det saknas anledning att ha kvar nuvarande särbestämmelser för rätten till offentlig försvarare i militära mål. Det särskilda militära tvångsmedlet förvarsarrest bör dock även i fortsättningsen jämnställas med anhållande och häktning när det gäller rätten till offentlig försvarare.

3.1.5 Förhållandet till privat försvarare

Mitt förslag: En offentlig försvarare skall inte förordnas vid sidan av en försvarare som den misstänkte har utsett. Detta bör uttryckligen anges i lagtexten.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom så till vida att kommittén inte ansett att regeln behöver anges uttryckligen i lagtexten (betänkandet s. 15–16 jämfört med s. 29–30).

Remissinstanserna: Förslaget har lämnats utan erinran.

Skäl för mitt förslag: En av förutsättningarna för att offentlig försvarare skall kunna förordnas enligt gällande rätt är att den misstänkte inte själv har utsett någon försvarare. Enligt praxis betyder detta numera endast att en offentlig försvarare inte skall förordnas vid sidan av en av den misstänkte utsedd försvarare. Däremot bör regeln inte förstås så att en försvarare som den misstänkte har utsett inte kan förordnas som offentlig försvarare (NJA 1975 s. 332, se Welamson i SvJT 1982 s. 127).

Kommittén har föreslagit att den nuvarande regeln beträffande förhållandet till privat försvarare skall slopas. I sak godtar jag kommitténs

förslag. Jag anser emellertid att det i lagtexten i överensstämmelse med praxis bör anges att en offentlig försvarare inte skall förordnas vid sidan av en försvarare som den misstänkte har utsett.

3.1.6 Återkallelse av förordnande av offentlig försvarare

Mitt förslag: I RB anges uttryckligen att ett förordnande av offentlig försvarare får återkallas, om det inte längre finns behov av någon försvarare.

Kommittén har inte behandlat frågan.

Remissinstanserna: Några remissinstanser anser att det bör öppnas möjlighet att återkalla ett förordnande av offentlig försvarare, när behovet av försvarare upphör under förfarandets gång. Detta kan enligt dessa remissinstanser vara fallet exempelvis om den som är misstänkt för flera brott har fått offentlig försvarare på grund av misstanke om ett av dessa brott och förundersökningen sedan läggs ned beträffande det brottet men fullföljs till åtal beträffande övriga brott, som inte är av den karaktären att de medför behov av offentlig försvarare. Ett annat exempel är att offentlig försvarare förordnas för någon som anhållits på grund av misstanke om ett grovt brott men där åtalet på grund av bevisläget senare bara kommer att omfatta ett mindre grovt brott, som inte medför behov av försvarare.

Skäl för mitt förslag: Enligt 21 kap. 6 § första stycket första meningen RB får rätten återkalla ett förordnande av offentlig försvarare, om det förekommer giltigt skäl för det. Det är något ovisst om den bestämmelsen kan åberopas som stöd för att återkalla ett förordnande, om behov av försvarare inte längre kan anses föreligga.

För egen del anser jag att ett förordnande av offentlig försvarare skall kunna återkallas om den misstänkte inte längre kan anses ha behov av en försvarare. Med hänsyn till att det inte är helt klart huruvida den möjligheten finns enligt gällande rätt, bör en uttrycklig bestämmelse om det införas.

Som exempel på fall då ett försvararförordnande bör kunna återkallas på den grunden kan nämnas att förordnandet meddelats innan åtal väckts och det senare visar sig att åtalet inte omfattar det brott som motiverade förordnandet. Ett annat exempel är att efter överklagande prövningen i högre instans omfattar endast frågor som inte kräver biträde av försvarare. Om den misstänkte utser en privat försvarare sedan en offentlig försvarare förordnats, bör i allmänhet förordnandet återkallas. Som regel finns det i det läget inte heller tillräckliga skäl att förordna den privata försvararen till offentlig sådan.

Stor försiktighet bör emellertid iakttas när det gäller att återkalla ett förordnande som meddelats efter det att åtal har väckts. En tilltalad som

under pågående förfarande mister den försvarare som förberett och kanske till en del genomfört hans försvar riskerar att komma i ett sämre läge än om han själv hade skött sitt försvar från början. Detta gäller i viss utsträckning oberoende av brottets svårhetsgrad.

Innan frågan om att återkalla ett försvararförordnande avgörs, bör domstolen givetvis bereda den tilltalade och försvararen tillfälle att yttra sig.

3.2 Rådgivningsinstitutet

3.2.1 Rätten till rådgivning i brottmål

Mitt förslag: Den avsedda minskningen av antalet försvararförordnanden bör till en del kunna kompenseras genom att den som behöver vägledning för sitt försvar i stället använder sig av möjligheten till rådgivning enligt RHL.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 48–51).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna anser att rådgivningsinstitutet bör kunna användas på det sätt som kommittén har föreslagit. Några är dock tveksamma till om rådgivning verkligen kommer att användas i den utsträckning som kommittén har räknat med. *RPS* föreslår att rådgivningstiden utökas från högst en timme till högst två timmar för att möjliggöra bl.a. en ytterligare minskning av antalet förordnanden av offentliga försvarare. Även *Stockholms tingsrätt* har varit inne på att tiden bör förlängas, främst för att ge möjlighet för rådgivning i anledning av ett eventuellt överklagande av underrättens dom. *Hovrätten för Övre Norrland* har påpekat att rättegången i varje högre instans bör kunna ses som en ny rättslig angelägenhet i fråga om rätten till rådgivning.

Skäl för mitt förslag: Redan enligt gällande rätt kan institutet rådgivning användas för att en misstänkt i brottmål skall kunna få råd och upplysningar av en advokat eller en biträdande jurist på en advokatbyrå rörande sitt försvar. Denna möjlighet bör kunna utnyttjas i de fall då något behov av offentlig försvarare inte kan anses föreligga men den misstänkte ändå behöver råd och upplysningar före huvudförhandlingen i målet.

När det gäller rådgivningstidens längd torde, som kommittén har framhållit (s. 49), de spörsmål som en misstänkt är intresserad av att diskutera ofta kunna vara avhandlade på någon halvtimme. Den nuvarande rådgivningstiden om högst en timme får i varje fall anses tillräcklig.

Med anledning av vad kommittén har anfört (s. 72) om att en tilltalad redan inför målets handläggning kan ha uttömt sina möjligheter till rådgivning vill jag framhålla att jag i likhet med hovrätten för Övre Norrland

anser att rättegången i varje högre instans bör ses som en ny rättslig angelägenhet i fråga om rätten till rådgivning. Att så är fallet förutsätts i 8 § lagen (1974: 8) om rättegången i tvistemål om mindre värden och någon skillnad torde inte föreligga när det gäller rådgivning i brottmål (jfr prop. 1973: 87 s. 225).

Självfallet är det viktigt att den som är misstänkt för brott informeras om rådgivningsmöjligheten. Formerna för den informationen kan lämpligen övervägas av DV.

3.2.2 Rådgivningskostnaderna

Mitt förslag: Från den ersättning som skall tillerkännas en offentlig försvarare skall avdrag göras för den rådgivningsavgift som försvararen har mottagit av den misstänkte vid rådgivningen.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 53).

Remissinstanserna: De flesta av de remissinstanser som har berört frågan lämnar kommitténs förslag utan erinran. Två tingsrätter är dock negativa till förslaget. Den ena anser det tveksamt om rådgivningen alltid omfattar samma uppgifter som åligger en offentlig försvarare medan den andra anser att den föreslagna regeln blir svår att tillämpa.

Skäl för mitt förslag: Den ersättning som tillerkänns en offentlig försvarare är avsedd att täcka även dennes förberedande arbete i målet. Om försvararen har meddelat rådgivning innan han har förordnats till offentlig försvarare bör han således få vidkännas ett avdrag på försvararersättningen som motsvarar vad han uppburit i rådgivningsavgift. Om rådgivning någon enstaka gång har meddelats av någon annan än den som förordnas som offentlig försvarare skall någon avräkning givetvis inte göras.

Någon svårighet att tillämpa den föreslagna regeln bör inte uppstå. Det får ankomma på den offentlige försvararen att upplysa domstolen om att rådgivningsavgift har uppburits och att ange avgiftens storlek i samband med att han yrkar ersättning för försvaret. Någon särskild kontroll från domstolarnas sida torde inte behövas. Det uppgivna avgiftsbeloppet dras av från den ersättning som skall tillkomma försvararen enligt den taxa för ersättning till offentlig försvarare som fastställs av DV. När det gäller de icke taxebundna målen bör försvararen själv göra avdrag i kostnadsräkningen.

Sammanfattning av skälen: Eftersom ersättningen till en offentlig försvarare omfattar även dennes förberedande arbete i målet, bör vad försvararen erhållit i rådgivningsavgift avräknas mot försvararersättningen.

3.2.3 Återbetalningsskyldighet

Mitt förslag: Om en tilltalad som har offentlig försvarare döms för brottet och skall förpliktas att återbetala vissa rättegångskostnader till staten, skall han från den övre gränsen för sin återbetalningsskyldighet få avräkna vad han har betalat i rådgivningsavgift till försvararen.

Kommitténs förslag: Den dömdes återbetalningsskyldighet för rättegångskostnader skall minskas med vad han har betalat i rådgivningsavgift (betänkandet s. 52–54).

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har mött kraftig kritik vid remissbehandlingen. Bl.a. har framhållits att förslaget kan medföra att en tilltalad får avräkna avgiften två gånger, att systemet blir svårhanterligt, att det bygger på att domstolen före huvudförhandlingens slut får upplysning av den tilltalade om att han betalat rådgivningsavgift med visst belopp, att sådana uppgifter blir svåra att kontrollera före huvudförhandlingens slut, att förslaget kan medföra att rådgivningen blir gratis samt att det kan medföra ökade kostnader för staten. Det har också framhållits att avräkning i vart fall inte bör ske mot vad den tilltalade annars skulle ha att betala utan mot den tilltalades maximibelopp för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp enligt RHL. En remissinstans har också påpekat att avräkning endast bör ske om offentlig försvarare har varit förordnad i målet. I annat fall borde även andra egna rättegångskostnader än rådgivningsavgift – t.ex. kostnader för privat försvarare, vittneslöner och inställelsekostnader – få avräknas. En annan remissinstans har menat att det inte behövs någon avräkning därför att rådgivningsavgiften är så låg att den bör kunna bäras av alla tilltalade.

Skäl för mitt förslag: Om en tilltalad fälls för brottet, skall han enligt 31 kap. 1 § RB normalt till staten betala tillbaka vad som enligt domstolens beslut har betalats ut av allmänna medel. De kostnader som avses är främst kostnaderna för bevisning och försvarare. Den tilltalade behöver dock inte betala tillbaka mer än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rättshjälpsavgiften vid allmän rättshjälp enligt RHL. Beloppet får jämkas eller efterges helt, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden. Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger 250 kr., behöver den tilltalade aldrig betala beloppet.

Kommitténs förslag innebär att det belopp som den tilltalade skulle betala enligt de nu redovisade reglerna skall minskas med vad han har betalat i rådgivningsavgift. Denna avgift kan uppgå till högst 340 kr. Den får sättas ned så att den inte överstiger den tilltalades maximibelopp för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp.

Av vad jag nu har anfört framgår att rådgivningsavgiften ligger på en sådan nivå att den normalt bör kunna bäras av alla. Den skall erläggas direkt till den jurist som meddelar rådgivningen. I de fall då rådgivningen leder till att offentlig försvarare förordnas skall rådgivningsavgiften enligt vad jag redan anfört avräknas mot den ersättning som försvararen är berättigad till. I dessa fall erhåller domstolen uppgift om rådgivningsavgiften från försvararen. Rådgivningsavgiften har betalats av den tilltalade. Om den tilltalade i stället hade fått offentlig försvarare från början, skulle det arbete som ersatts genom rådgivningsavgiften i stället ha ersatts av allmänna medel. Jag anser därför att det är rimligt att den rådgivningsavgift som den tilltalade har erlagt till försvararen får avräknas när återbetalningsskyldigheten fastställs.

Som några remissinstanser har påpekat bör rådgivningsavgiften avräknas mot den tilltalades maximibelopp för rättshjälpsavgift vid allmän rättshjälp och inte mot det rättegångskostnadsbelopp som den tilltalade annars skulle vara skyldig att ersätta.

I likhet med en av remissinstanserna anser jag vidare att det saknas skäl att låta rådgivningsavgiften avräknas när den tilltalade inte har haft någon offentlig försvarare. I konsekvens härmed bör den tilltalade inte heller få avräkna rådgivningsavgiften om han undantagsvis erhållit rådgivningen hos någon annan än den som senare har förordnats till offentlig försvarare för honom.

Utöver vad kommittén har föreslagit bör en följdändring göras i 31 kap. 11 § andra stycket RB. De följdändringar som behövs i rättshjälpsförordningen (1979:938) kan beslutas av regeringen.

Sammanfattning av skälen: Eftersom det arbete som omfattas av en rådgivning skulle ha ersatts som försvarararbete om den rådgivande juristen varit förordnad som offentlig försvarare bör, om den som meddelat rådgivningen blir förordnad som offentlig försvarare, rådgivningsavgiften få avräknas som försvararkostnad när det gäller att fastställa en dömd tilltalads återbetalningsskyldighet för rättegångskostnader.

3.2.4 Ersättning för rådgivningskostnaden vid frikännande dom

Mitt förslag: Om en tilltalad frikänas i ett mål vari åklagare för talan, kan rätten av allmänna medel tillerkänna honom ersättning för hans kostnader för rådgivning enligt RHL.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 54).

Remissinstanserna: Förslaget lämnas utan erinran av alla remissinstanser utom *Helsingborgs tingsrätt*, som anser att hela systemet med avdrag och

ersättning för rådgivningsavgiften är för svårhanterligt. *DV* anser att rätt till ersättning för kostnaden för rådgivning för tilltalad som frikänns föreligger redan enligt gällande rätt.

Skäl för mitt förslag: Om en tilltalad frikänns i ett mål vari åklagare för talan, kan den tilltalade få ersättning av allmänna medel för sina rättegångskostnader, bl.a. för kostnaden för privat försvarare. Den tilltalades kostnad för rådgivning i brottmål är av samma slag som kostnaden för privat försvarare. Rådgivningskostnaden bör anses som en sådan rättegångskostnad som den tilltalade kan få ersättning för vid frikännande dom. Detta är av betydelse även för att rådgivningsinstitutet i avsedd omfattning skall kunna ersätta försvararförordnande. En uttrycklig bestämmelse i saken bör tas in i 31 kap. 2 § första stycket RB.

En tilltalad som begär ersättning för rådgivningskostnad bör tillerkännas ersättning endast om han kan styrka att han har haft kostnaden.

3.3 Kostnadseffekter

Statens kostnader för offentliga försvar var ca 80 milj. kr. budgetåret 1981/82.

Kommittén har (betänkandet s. 75–76) med ledning av vissa statistiska uppgifter uppskattat att statens kostnader för offentliga försvarare kommer att minska med mer än 5 milj. kr. årligen om kommitténs förslag genomförs. Kommittén har dock betonat att dessa uppskattningar är osäkra.

Även jag finner det svårt att närmare uppskatta hur stora kostnadsbesparingar som kan göras. De förslag som jag har förordat i det föregående avviker också i någon mån från kommittéförslaget. Jag vill emellertid på nytt betona att det inte bara är fråga om att åstadkomma en omedelbar kostnadsbesparing. Minst lika viktigt är att man bromsar den utveckling mot allt fler försvararförordnanden som har kunnat märkas under senare år. Härigenom kan ytterligare kostnadsökningar undvikas.

3.4 Ikraftträdande

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1984. Som kommittén har föreslagit bör äldre bestämmelser gälla beträffande offentliga försvarare som har förordnats före ikraftträdandet.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472).

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslagen.

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1983-09-30

Närvarande: f. d. regeringsrådet Lidbeck, regeringsrådet Brink, justitierådet Heuman.

Enligt lagrådet den 21 september 1983 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1983 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Rainer beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av byråchefen Anders Eriksson.
Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-10-06

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Andersson, Rainer, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg

Föredragande: statsrådet Rainer

Proposition om rätten till offentlig försvarare

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,
3. lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472).

Föredraganden upplyser att lagrådet har lämnat lagförslagen utan erinran.

Föredraganden hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta de remitterade förslagen med en redaktionell jämkning i 21 kap. 3 a § rättegångsbalken.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 15 september 1983.

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Enligt riksdagens beslut¹ föreskrivs att 21 kap. 3 och 10 §§ samt 31 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

3 §²

Vid sin talans förberedande och utförande må den misstänkte biträdas av försvarare.

Försvarare utses av den misstänkte. Är den misstänkte under aderton år eller sinnessjuk eller sinnesslö, utses försvarare av den som har vårdnaden om honom. Har den misstänkte för sig ställt rättegångsombud, anses ombudet som försvarare.

En person får inte vara försvarare, om han har eller har haft uppdrag åt den misstänkte eller ekonomiska förbindelser med denne och omständigheterna är ägnade att minska förtroendet för hans förmåga att iaktta vad som åligger en försvarare enligt 7 § första stycket. Om försvarare gäller i övrigt 12 kap. 2–5 §§ samt 6 § andra stycket.

Har den misstänkte ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas.

Är den misstänkte anhållen eller häktad skall en offentlig försvarare förordnas för honom om han begär det. Detsamma gäller om han är misstänkt för ett brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse ett år.

En offentlig försvarare skall också förordnas

1. om den misstänkte är i behov av en försvarare med hänsyn till utredningen i ansvarsfrågan,

2. om en försvarare behövs med hänsyn till att frågan om val av påföljd är tveksam och anledning förekommer att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom, eller

3. om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till målets art eller omfattning.

¹

² Senaste lydelse 1982: 201.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §³

Offentlig försvarare har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligen arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget.

Offentlig försvarare har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligen arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget. *Avdrag skall ske för den rådgivningsavgift försvararen har uppburit enligt rätts hjälpslagen (1972:429).*

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen.

Offentlig försvarare får inte förbehålla sig ytterligare ersättning av den misstänkte. Om så ändå har skett, är förbehållet utan verkan.

31 kap.

1 §⁴

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått för hans inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningsskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Han vare ej heller i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för rätts hjälpsavgift vid allmän rätts hjälp enligt rätts hjälpslagen (1972:429).

Vad den tilltalade enligt första stycket skall återgälda får jämkas eller eftergivnas, om skäl härtill föreligger med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Vad den tilltalade enligt första stycket skall återgälda *skall minskas med vad han har betalat i rådgivningsavgift enligt rätts hjälpslagen. Beloppet får vidare jämkas eller efterges*, om skäl härtill föreligger med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

³ Senaste lydelse 1981:1289.

⁴ Senaste lydelse 1979:242. I prop. 1982/83:61 föreslås tredje stycket få en ny lydelse.

Nuvarande lydelse

Om det belopp som den tilltalade skulle hava att ersätta ej överstiger maximibeloppet enligt 12 § första stycket första meningen rättshjälpslagen, skall kostnaden stanna å statsverket.

*Föreslagen lydelse*2 §⁵

Frikännes tilltalad i mål, vari åklagare för talan, eller avvisas eller *avskrivs* av åklagare väckt åtal, *äge* rätten av allmänna medel tillerkänna den tilltalade ersättning för hans kostnad för försvarare, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten.

Frikänns tilltalad i mål, vari åklagare för talan, eller avvisas eller *avskrivs* av åklagare väckt åtal, *kan* rätten av allmänna medel tillerkänna den tilltalade ersättning för hans kostnad för försvarare, *för rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972:429)*, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten.

Ersättning för tilltalads inställelse utgår i enlighet med vad som gäller för tilltalad som åtnjuter rättshjälp.

Denna lag träder i kraft den

I fråga om offentliga försvarare som har förordnats före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

⁵ Senaste lydelse 1972: 430.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare**

Enligt riksdagens beslut¹ föreskrivs att 11 § lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*11 §²

Saknar i full, som sägs i 10 §, den tiltalade försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det icke på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finnes uppenbart, att försvarare ej erfordras.

Om en tiltalad inte har fyllt aderton år och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter skall en offentlig försvarare förordnas för honom om det inte är uppenbart att han saknar behov av en försvarare.

Denna lag träder i kraft den

¹

² Senaste lydelse 1969: 163.

Förslag till**Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)**

Enligt riksdagens beslut¹ föreskrivs att 87 § militära rättegångslagen (1948: 472) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*87 §²

I militärt mål som handlägges av åklagare eller domstol skall rätt att på begäran erhålla offentlig försvarare tillkomma, förutom anhållen och häktad, jämväl den som är tagen i försvararrest samt annan som är misstänkt för brott, för vilket är stadgat fängelse i mer än ett år eller avsättning.

I fråga om rätt till offentlig försvarare för den som är misstänkt i ett militärt mål, som handläggs av åklagare eller domstol, gäller rättegångsbalkens bestämmelser. Därvid skall disciplinstraff anses jämställt med böter. Är den misstänkte tagen i försvararrest har han alltid rätt till offentlig försvarare om han begär det.

Den som är tilltalad eller misstänkt i sådant mål har rätt att erhålla nödig ledighet från tjänstgöring vid försvarsmakten för att samråda med sin försvarare och i övrigt förbereda sin talan.

Denna lag träder i kraft den

¹

² Senaste lydelse 1976: 512.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

3 a §

Är den misstänkte anhållen eller häktad skall offentlig försvarare förordnas för honom, om han begär det. Offentlig försvarare skall också på begäran förordnas för den som är misstänkt för ett brott, för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader.

Offentlig försvarare skall därutöver förordnas

1. om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet,

2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som skall väljas och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, eller

3. om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Om den misstänkte själv har utsett försvarare, skall inte därutöver offentlig försvarare förordnas.

¹ De remitterade lagförslagen överensstämmer med propositionens lagförslag utom vad gäller 21 kap. 3 a § rättegångsbalken. Här återges endast den remitterade lydelsen av nämnda paragraf.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. Lag om ändring i rättegångsbalken	2
2. Lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	6
3. Lag om ändring i militära rättegångslagen (1948: 472)	7
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1983	
1 Inledning	8
2 Gällande rätt	9
3 Föredragandens överväganden	10
3.1 Rätten till offentlig försvarare	10
3.1.1 Allmänt	10
3.1.2 Förordnanden enligt RB	12
3.1.3 Försvarare för unga lagöverträdare	19
3.1.4 Försvarare i militära mål	20
3.1.5 Förhållandet till privat försvarare	21
3.1.6 Återkallelse av förordnande av offentlig försvarare	22
3.2 Rådgivningsinstitutet	23
3.2.1 Rätten till rådgivning i brottmål	23
3.2.2 Rådgivningskostnaderna	24
3.2.3 Återbetalningsskyldighet	25
3.2.4 Ersättning för rådgivningskostnaden vid frikännande dom	26
3.3 Kostnadseffekter	27
3.4 Ikraftträdande	27
4 Upprättade lagförslag	28
5 Hemställan	28
6 Beslut	28
Utdrag av lagrådets protokoll den 30 september 1983	29
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 6 oktober 1983 ..	30
 Bilagor	
Bilaga 1 Kommitténs författningsförslag	31
Bilaga 2 De remitterade lagförslagen	36

